

พระพุทธศาสนากับการศึกษา: เพื่ออนาคตประเทศไทย Buddhism and Education: For Tomorrow of Thailand

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการศึกษาประเทศไทย โดยได้ศึกษาจากประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศไทย และแนวทางการนำพระพุทธศาสนามาบูรณาการกับศาสตร์การศึกษาที่ปรากฏให้เห็นในวงการการศึกษาของประเทศไทย ที่จะสามารถเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาการศึกษาของประเทศไทยให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ และตอบโจทย์การพัฒนาประเทศไทยที่เหมาะสมในแนวทางพระพุทธศาสนา

ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาได้ถูกนำมาใช้ในวงการศึกษาก่อนหน้าจนถึงปัจจุบัน ที่เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศ สรุปได้ดังนี้ ด้านการขยายโอกาสทางการศึกษา โดยวัดในพระพุทธศาสนาถูกใช้เป็นศูนย์กลางทางการศึกษามาตั้งแต่สมัยสุโขทัย การใช้วัดเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาได้ถูกนำมาเป็นกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาประเทศด้านปรัชญาการศึกษา โดยปรัชญาการศึกษาอาศัยรากฐานของพระพุทธศาสนา คือแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ด้านหลักการเรียนรู้ในส่วนของการเป็นหลักการเรียนรู้ คือ แนวคิดศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ และโรงเรียนวิถีพุทธ

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนากับการศึกษาศึกษาเชิงพุทธ
อนาคตการศึกษาไทย

Abstract

This article aims to study the role of Buddhism affecting education in Thailand. The author investigated education history of Thailand and the concepts of integrating Buddhism into the science of education. They can be a fundamental basis for developing education to keep up with the changes of the modern world.

The result found that Buddhism has been used in the past to the present to form the basis for the development of the country, Summarized as follows: Expansion of educational opportunities, Wat in Buddhism has been used as an educational center. Educational philosophy, The philosophy of education based on Buddhism is the concept of Professor Dr. Saroch Buasri. Learning principles, Professor Sumon Amornvivat's concept was accepted. And Buddhist ways schools.

Keywords : Buddhism and Education, Buddhist Education, Future of Thai Education

๑. บทนำ

ในประวัติศาสตร์ของประเทศไทยการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาที่สำคัญๆ ที่สามารถเรียกได้ว่าเป็นการปฏิรูปการศึกษาของประเทศ มีเพียง ๒ ครั้ง ครั้งแรกคือเกิดขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่มีการกระจายการศึกษาจากพระราชวังที่มีไว้สำหรับเชื้อพระวงศ์และลูกหลานขุนนางผู้ใหญ่ สู่มหาชนทั่วประเทศ และอีกครั้ง คือการมีกฎหมายการศึกษาแห่งชาติเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ นั้นเอง

นับตั้งแต่มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เราจะได้เห็นความคาดหวังของนักการศึกษาว่าคืออนาคตของชาติ คืออนาคตของคนไทยทุกคน หลังจากผ่านไปได้ ๑๐ ปี ความไม่มั่นใจในอนาคตเริ่มมีให้เห็น จึงเกิดการปฏิรูปสอง หรือ การปฏิรูปในทศวรรษที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๖๑) เพื่อปรับปรุงจุดเน้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะปรับจุดเน้นการเรียนรู้ภายใต้กระบวนการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑

ช่วงระยะเวลา ๕ ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยได้ปฏิรูปการศึกษาภายใต้กระบวนการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ อย่างจริงจัง จนถึงเมื่อปี ๒๕๕๕ รัฐบาลได้มีการกำหนดนโยบาย “ประเทศไทย ๔.๐” ขึ้นมา ซึ่งเป็นวิสัยทัศน์เชิงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่มีภารกิจสำคัญในการขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศด้านต่างๆ เพื่อปรับแก้จัดระบบ ปรับทิศทาง และสร้างหนทางพัฒนาประเทศให้เจริญ สามารถรับมือกับโอกาสและภัยคุกคามแบบใหม่ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ ๒๑ ได้ ซึ่งเราสามารถจัดกลุ่มยุคต่างๆ ของประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ดังนี้ “ประเทศไทย ๑.๐” เน้นการเกษตรเป็นหลัก เช่นผลิตและขาย พืชไร่ พืชสวน ฟาร์มต่างๆ เป็นต้น ยุคสอง “ประเทศไทย ๒.๐” เน้นอุตสาหกรรมแต่เป็นอุตสาหกรรมเบา เช่น การผลิตและขายรองเท้า เครื่องหนัง เครื่องดื่ม เครื่องประดับ เครื่องเขียน กระเป๋า เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น และ “ประเทศไทย ๓.๐” เป็นอุตสาหกรรมหนักและการส่งออก เช่น การผลิตและขาย ส่งออกเหล็กกล้า รถยนต์ กลั่นน้ำมัน แยกก๊าซธรรมชาติ ปูนซีเมนต์ เป็นต้น

ภายใต้ต้นนโยบายประเทศไทย ๔.๐ เป็นความมุ่งมั่นในความต้องการที่จะปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจ ไปสู่

“Value-Based Economy” หรือ “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” โดยมีฐานคิดหลัก คือ เปลี่ยนจากการผลิตสินค้า “โภคภัณฑ์” ไปสู่สินค้าเชิง “นวัตกรรม” เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรมไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม และเปลี่ยนจากการเน้นภาคการผลิตสินค้าไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้น

การศึกษาได้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองต่อนโยบายการพัฒนาประเทศ ภายใต้แนวคิดประเทศไทย ๔.๐ เช่นกัน โดยได้ประกาศนโยบายการศึกษา ๔.๐ ที่เน้นการสร้างนวัตกรรมเพื่อตอบสนองนโยบายพัฒนาประเทศ

สิ่งที่น่าสนใจอยู่ตรงที่ เมื่อกลับไปดูจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ในมาตรา ๖ กล่าวว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” และในมาตรา ๗ กล่าวว่า “ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่เสรีภาพ ความเคารพกฎหมายความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้ อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง” (กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๕)

จากจุดมุ่งหมายดังกล่าว ประเทศไทยได้ตั้งแนวทางการจัดการศึกษาไว้ว่า “ดี เก่ง มีสุข” หมายถึง ต้องเน้นให้เด็กเป็นคนดี ก่อนที่จะเน้นไปที่คนเก่ง โดยใช้ชุดแนวคิดที่ว่า “คนไม่เก่ง สอนให้เก่งได้ แต่คนไม่ดี ทำให้เป็นคนดียาก” โดยเน้นไปที่การสอนคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักเรียนเพื่อให้เป็นนักเรียนที่พึงประสงค์ต่อสังคมและต้องเรียนรู้แบบมีความสุข

จากที่ได้กล่าวมาจะเห็นว่า สภาพการศึกษาไทยอาจคลาดเคลื่อนไปจากจุดมุ่งหมายทางการศึกษาของชาติ โดย

จะเห็นได้จากการลดความสำคัญของศาสตร์ด้านสังคมแล้วให้ความสำคัญกับวิทยาศาสตร์เพิ่มขึ้น อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาก็ก้าวข้ามพ้นกรอบความเชื่อของศาสนา โดยหันศรัทธาไปหาวิทยาศาสตร์ หรือเรียกได้ว่า เดินทางเริ่มจาก “นามธรรมไปสู่รูปธรรม” เต็มรูปแบบหรือเรียกอีกอย่างว่าการศึกษาได้หันหลังให้กับพุทธศาสนาแล้ว ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในสังคมตามมามีอีกมากมาย ในสังคมที่ส่งเสริมการแข่งขันอย่างเสรี

ในอดีตที่ผ่านมาของประเทศไทย พระพุทธศาสนาถือได้ว่ามีบทบาทในวงการศึกษามาก มีผู้นำพระพุทธรูปศาสนามาใช้ประโยชน์ในการศึกษาในหลายๆ ทาง ทำให้พระพุทธรูปศาสนากับการศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศจากอดีตจนถึงปัจจุบัน การที่จะมองไปยังอนาคตข้างหน้าตามแนวทางการพัฒนาประเทศไทย ๔.๐ เมื่อลองหวนกลับมาในบริบทของพระพุทธศาสนา การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ และการศึกษา ๔.๐ จะเป็นอย่างไร? พระพุทธศาสนาจะสามารถตอบสนองได้การศึกษาที่เหมาะสมกับประเทศไทยได้หรือไม่ อย่างไร? จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ โดยบทความนี้จะกล่าวถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการศึกษาไทยที่ผ่านมา ก่อนที่การศึกษาไทยจะเดินไปข้างหน้า เพื่อที่จะสามารถกล่าวได้เต็มปากว่าพระพุทธศาสนายังสามารถตอบโจทย์ประเทศไทยในด้านการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. พระพุทธศาสนากับการศึกษา

จากการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับการนำพระพุทธรูปศาสนาใช้ในวงการศึกษาก่อนอดีต จนถึงปัจจุบัน ที่เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศ สรุปได้ดังนี้

๒.๑ การขยายโอกาสทางการศึกษา

จริงๆ แล้ววัดในพระพุทธศาสนาถูกใช้เป็นศูนย์กลางทางการศึกษามาตั้งแต่สมัยสุโขทัย และมีบทบาทเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ การใช้วัดเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาได้ถูกนำมาเป็นกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาประเทศ ภายใต้การดูแลของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในการดูแลการศึกษา ด้วยจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาเพื่อรวมชาติ การจัดการศึกษาเพื่อผลิตคนเข้ารับราชการ และการจัดการศึกษาเพื่อเป็นประโยชน์ทั่วไปของประเทศ ภายใต้

สถานการณ์ที่มีแรงบีบคั้นประเทศต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากภัยคุกคามจากปัจจัยต่างๆ ประกอบด้วย ปัจจัยภัยคุกคามของจักรวรรดิตะวันตก ปัจจัยการแพร่หลายของแนวคิดแบบตะวันตก ปัจจัยด้านการเลิกทาส ปัจจัยด้านความต้องการกำลังคนเข้ารับราชการ ภายใต้การครองราชย์ของกษัตริย์ที่เรียกได้ว่า ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก ทรงเป็นกษัตริย์สมัยใหม่และมีพระราชวิสัยทัศน์จากการเสด็จประพาสต่างๆ ประเทศ (วุฒิชัย มูลศิลป์, ๒๕๕๔: หน้า ๔๘ - ๑๔๔)

๒.๒ ปรัชญาการศึกษา

การสร้างปรัชญาการศึกษา โดยอาศัยรากฐานของพระพุทธศาสนา ที่เด่นชัด คงหนีไม่พ้นแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี โดยเฉพาะคำกล่าวที่เป็นอมตะของท่าน ที่ว่า “ขอให้ผลิต นักศึกษาทุกคน มีความรู้ ประคองนักปราชญ์ และมีความประพฤติ ประคองผู้ทรงศีล” (สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓: หน้า ๓)

ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษาว่า การศึกษา คือความเจริญงอกงาม โดยเป็นการจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนงอกงาม เป็นการงอกงามจากการการพัฒนาขั้น ๕ ซึ่งมีอภุศลมูลอยู่ จะได้ลดน้อยถอยไป และได้บรรลุถึงชีวิตที่ร่มเย็นตามควรแก่กรณี

จุดมุ่งหมายของการศึกษาตามแนวพุทธปรัชญา ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรีได้ระบุไว้ ๔ ประการดังนี้ คือ

๑. ความมุ่งหมายเกี่ยวกับตัวผู้เรียนเนื่องจากผู้เรียนมีร่างกายมีความรู้สึกมีความจำ มีลักษณะอื่นๆ ของจิตใจ และมีความรู้รู้อยู่บ้างแล้วแต่ยังมีความโลภโกรธหลงอยู่ ดังนั้นการศึกษาจะต้องไม่มุ่งพัฒนาโลภ โกรธ หลง ให้ลดลง

๒. ความมุ่งหมายที่เกี่ยวกับสังคม สังคมไทยเป็นสังคมที่ผู้คนเคารพนับถือกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และนิยมการใช้ปัญญาเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ พุทธปรัชญาได้กล่าวถึงเรื่องเหล่านี้เราก็จะเข้าใจสังคมได้ดีขึ้นมีความรัก ความเคารพ และไม่ตกใจไปกับการเปลี่ยนแปลงในสังคม แต่สามารถควบคุมดูแลให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เป็นประโยชน์

๓. ความมุ่งหมายเกี่ยวกับลักษณะของการเรียนรู้ การศึกษาต้องพัฒนาวิธีคิดและการใช้เหตุผลในตัวผู้เรียน เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้อย่างผู้มีปัญญา และ ๔. ความมุ่งหมาย

เกี่ยวกับความรุ่มเย็นของชีวิตมนุษย์ทุกๆ ไป การศึกษาต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรมและมีศีลธรรม เพื่อให้เกิดความรุ่มเย็นแก่ชีวิตในสังคม

จากทฤษฎีของ ดร.สาโรช บัวศรี เสนอให้มีการนำพุทธปรัชญามาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษา ความมุ่งหมายของการศึกษาจึงควรให้ความสำคัญเกี่ยวกับความมีอิสระครอบคลุมทั้งบุคลากรทางการศึกษาและผู้เรียน ซึ่งการศึกษานั้นไม่เพียงแต่สิ้นสุดลงเมื่อออกจากห้องเรียนแล้วเท่านั้นแต่การศึกษาของแต่ละคนนั้นจะต้องดำเนินไปตลอดชีวิต (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๙: หน้า ๔ - ๖)

๒.๓ หลักการเรียนรู้

ในเรื่องการนำพระพุทธศาสนามาใช้ประโยชน์ในการศึกษา ในส่วนของการเป็นหลักการเรียนรู้ จะขอยกผลงานท่านศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ที่ได้กล่าวถึงหลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ไว้ว่า การเรียนรู้คือ กระบวนการที่ผัสสะทั้ง ๖ ของมนุษย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้สัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งเร้า เกิดธาตุรู้ (รู้สึก, หมายรู้, รู้คิด, รู้แจ้ง) และมีการกระทำโต้ตอบ ผูกพันอบรมตนเองหรือโดยกัลยาณมิตรจนประจักษ์ผล เกิดคุณภาวะ (ความรู้และความดี) สมรรถภาวะ (ความสามารถ) สุขภาวะ (ความผาสุกพอเหมาะพอควร) และอิสรภาวะ (พ้นจากทุกข์และความเป็นทาส)

โดยได้กล่าวถึงหลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธประกอบด้วย

หลักที่หนึ่ง พระพุทธศาสนามองมนุษย์ ทั้งในฐานะที่เป็นเอกัตบุคคล และในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น

หลักที่สอง มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์ หรือ เวไนยบุคคล สามารถได้รับการสั่งสอน ผูกพันและอบรมบ่มนิสัยได้

หลักที่สาม มนุษย์มีภาวะทางสติปัญญาاماแต่เกิด (สชาติกปัญญา) และแม้ว่ามนุษย์จะมีความแตกต่างกัน ก็จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ (โยคปัญญา)

หลักที่สี่ พระพุทธศาสนาอธิบายหลักการเรียนรู้ของมนุษย์ว่าเกิดขึ้นในวิถีชีวิตทั้งชีวิต มีลักษณะเป็นองค์รวมของรูป (กายภาพ: กาย - วาจา) กับนาม (จิตภาวะ) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ไปตามความเจริญเติบโต (พัฒนาการ) ของชีวิต

หลักที่ห้า การเรียนรู้ของมนุษย์มีแกนหลัก ๓ แกนคือ

๑. การฝึกตนเองเรื่องศีล (Self-training in morality)
๒. การฝึกฝนตนเองเรื่องสมาธิ (Self-training in mentality or concentration)
๓. การฝึกฝนตนเองเรื่องปัญญา (Self-training in wisdom)

หลักที่หก การพัฒนาปัญญา ซึ่งต้องพัฒนาโดยการแสวงหาความรู้ (สุตมยปัญญา) การฝึกฝนค้นคิด (จินตามยปัญญา) และการฝึกฝนตนเอง (ภาวนามยปัญญา) (สุมน อมรวิวัฒน์, ๒๕๔๒: ๘ - ๑๗)

๒.๔ โรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธคือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไป ที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้พัฒนาการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น โดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญา และ

มีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตรแห่งการพัฒนา ภายใต้ปัญญา วัฒนธรรม ๔ ประการ คือ

๑. **สัปปุริสสังเสวะ** หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ครู อาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี

๒. **สัทธัมมัสสวนะ** หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี

๓. **โยนิโสมนสิการ** หมายถึง มีกระบวนการคิด วิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี

๔. **ธัมมานุสรมปฏิบัติ** หมายถึง ความสามารถที่จะ นำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ และดำเนินชีวิตได้ถูกต้องตามธรรม

โดยนำไปสู่จุดเน้นของการพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถ กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น คือ ใช้ปัญญาและเกิดประโยชน์แท้จริง ต่อชีวิต และการจัดดำเนินการของสถานศึกษาจะแสดงถึง การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ (ปรโตโฆสะ) ที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ด้วยวิถีวัฒนธรรมแสงปัญญา ทั้งนี้การพัฒนาผู้เรียน ดังกล่าวจัดผ่านระบบไตรสิกขา ที่ผู้เรียนได้ศึกษาปฏิบัติ อบรม ทั้งศีลหรือพฤติกรรมหรือวินัยในการดำเนินชีวิต ที่ตั้งงามสำหรับตนและสังคม สมานธิ หรือด้านการพัฒนา จิตใจที่มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ มีจิตใจที่ตั้งมั่นเข้มแข็ง และสงบสุข และปัญญาที่มีความรู้ที่ถูกต้องมีศักยภาพ ในการคิด การแก้ปัญหาที่เหมาะสม (โยนิโสมนสิการ) โดยมีครูและผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกัลยาณมิตรสำคัญ ที่รักและปรารถนาดี ที่จะพัฒนาผู้เรียนอย่างดีที่สุด ด้วยความเพียรพยายาม ระบบพัฒนาผู้เรียนด้วยไตรสิกขา (สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (สนก.), (๒๕๕๗)

บทสรุป

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของประเทศไทย คนไทยจำนวนกว่า ๗๐ ล้านคนมีชาวพุทธมากกว่า ร้อยละ ๙๕ จึงเป็นสิ่งที่ไม่น่าแปลกใจที่วัฒนธรรมพุทธ จะเป็น วัฒนธรรมไทย และจากประวัติศาสตร์ที่ยาวนานของ ประเทศไทยที่พระมหากษัตริย์จะเป็นพุทธมามกะ ดังพระราชปณิธานรัชกาลที่ ๑ ว่า “ตั้งใจจะอุปถัมภ์กษัตริย์ พระพุทธศาสนา จะป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชน และมนตรี”

การพัฒนาประเทศ สิ่งสำคัญคือ การศึกษา และ การศึกษา โดยใช้แนวคิดของพระพุทธศาสนา จึงเป็นฐาน พัฒนาประเทศที่เหมาะสมสำหรับประเทศที่เรียกได้ว่า พุทธภูมิ และที่สำคัญหลักพระพุทธศาสนาไม่ได้ล้ำสมัย เลย ยังสามารถบูรณาการใช้ได้กับศาสตร์ต่างๆ ดังคำที่ว่า “อกาลโก” ที่หมายถึง “ไม่จำกัดกาล” หรือ เรียกได้ว่า สามารถใช้ได้ตลอดเวลาตนเอง

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๕๕). พระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๕. แหล่งสืบค้นออนไลน์ http://www.moe.go.th/moe/nipa/ed_law/p.r.g.edu๑.pdf. สืบค้นเมื่อ วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (๒๕๕๔). สมเด็จพระปิยมหาราช กับการปฏิรูปการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ พิมพ์คำ.สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (๒๕๕๓). รำลึกคุณูปการ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.
- สุนน อมรวินวัฒน์. (๒๕๕๒). การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนว พุทธศาสนา ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (สนก.). (๒๕๕๗). แนวทางดำเนินการ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ. แหล่งสืบค้น [ออนไลน์]. เข้าถึงแหล่งข้อมูลได้จาก : www.vitheeabuddha.com. สืบค้นเมื่อ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (๒๕๕๔). การศึกษาและ จริยธรรมศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการ จัดสร้างอนุสาวรีย์ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี และงาน ยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ.